

3. Авшинов. П. Анархизм и диктатура пролетарата. Париж. 1931
4. Прумова. Н.М. Социальная доктрина М.А Бакунина. М., 1990
5. Г.Цэнд-Аюуш. XIX-XX зууны улс төрийн сэтгэлгээний хөгжлийн түүхэн тойм. УБ., 2015

ТӨР ТӨВТЭЙ ҮЗЭЛ БА ТҮҮНИЙ ОНОЛЫН ХУВЬСАЛ ӨӨРЧЛӨЛТ

Ц.Батболд

*МУИС, ШУС, Улс төр судлалын тэнхим
дэд профессор, доктор*

Түлхүүр үг: Төр төвтэй үзэл, хүн ба нийгэм төвтэй үзэл, төрийн зохицуулалт, төрийн оролцоо, төвлөрөлийг сааруулах, бюрократ, төрийн шинэ менежмент, сайн засаглал

Товч утга: Уг өгүүлэлд төр төвтэй онолын эрсдэлтэй талуудын талаарх зарим эрдэмтэдийн онолын байр суурийг тусгасан. Төр төвтэй онолоос нийтийн ашиг сонирхлыг шинээр тодорхойлох чиглэлд гарсан онолын хандлагыг авч үзсэн. Эцэст нь төр төвтэй үзэл баримтлалаас нийгэм төвтэй төрийг бүтээхэд шилжиж буй өөрчлөлтийн талаар дурьдсан.

Төр төвтэй онолын эрсдэл, ач холбогдол

Төр төвтэй нийгмийн тогтолцоо нь үндэстэний төр улсууд бэхжиж эхэлсэн XVI-XVII зууны Европ дахь абсолютизмын үеэс үүссэн бөгөөд түүнийг уламжлан хөгжүүлэгч нь капиталист нийгэм дэх төрийн захиргааны бюрократ аппаратууд юм.³⁵ XIX зууны сүүлч XX зууны эхээр их гүрнүүд нөлөөнийхөө хүрээг дахин хуваахын төлөө тэмцэлд орсон явдал нь төрийн этатист хандлагыг эрс нэмэгдүүлсэн. Улс төрийн шинжлэх ухаан болон социологийн ажлуудад төр төвтэй институци үргэлж байсаар ирсэн. XX зууны эхний Европын нийгмийн шинжлэх ухааны түүхэнд төрийн төвлөрөл нь улс төрийн амьдралын гол асуудал боллоо гэж Макс Вебер болон Отто Хинтзе нар үзэж байсан. Фредрих Лист 1841 онд хэвлэгдсэн “Улс төрийн эдийн засгийн үндэсний тогтолцоо” номондоо “өндөр соёлтой хоёр үндэстний хоорондох чөлөөт өрсөлдөөн нь тус хоёр орны аж үйлдвэрийн хөгжлийн төвшин ойролцоо байгаа тохиолдолд л зөвхөн хоёр талын харилцан ашигтай

³⁵ Ц.Батболд. Бюрократ онолын үндэс. УБ., 2013. Тод Магнат ХХК. хт 484. Тал 412

байх бөгөөд хэрвээ бусдаасаа аж үйлдвэрийн хувьд хоцорч байгаа аливаа орон ямар нэгэн хөгжингүй улс оронтой чөлөөт өрсөлдөөнд орох гэж байгаа бол юуны өмнө хүчээ чангатгах ёстой” гэж бичжээ.³⁶

Дэлхийн 1-р дайны дараа нийтийн захиргааны дэг журмууд хатуу чанга болж өөрчлөгдсөн. АНУ болон баруун Европын орнууд хөдөөгийн нийгмийг хотын үйлдвэрлэлийн нэгжүүдтэй ижил иргэншсэн дэг журамтай болгон өөрчлөх захиргааны үйл ажиллагааг өөгшүүлсэн байна. Энэ шаардлага нь нийтийн захиргаанд их хэмжээний хариуцлага хүлээлгэж, маш олон шинэ үйл ажиллагаа болон программууд бий болсон.³⁷

Нидерланд, Франц, Их Британий үйлдвэржилтийн хувьсгал нь зах зээлд төрийн нөлөөгүй буюу “үл оролцох” либераль номлолын үед явагджээ. Францын эрдэмтэн Клод Хэнри де Сэн Семон “аливаа төрд шат дараалсан аж үйлдвэрийн хөгжил хэрэгтэй” хэмээн тухайн үедээ бичиж байв. Түүнийхээр бол хувийн аж үйлдвэрүүд шаардлагатай хөгжлийг бий болгож чадахгүй байгаа нөхцөлд төр оролцох ёстой аж.³⁸

Америкийн улс төр судлаач Н.Глик төрийн аппаратын бүтцийн тархай байдал нь бюрократ системийн улс төрийн ерөнхий стратегийг боловсруулахад саад болдогт анхаарлаа хандуулсан байдаг. Өндөр албан тушаалтай хүмүүсийн зорилго нь үнэт зүйлсийн цогц нэгдмэл байдал болон улс төрийн номлолыг тэр бүр үгүйсгэдэггүй гэж тэр үзсэн байдаг. Бюрократ тогтолцоо нь өөртөө шинэлэг зүйлийг агуулдаг. Учир нь төрийн бодлого, салбар хоорондын баримт бичгүүд, нийгмийн шаардлагаар гарч ирсэн сонирхлын бүлгийн үнэт зүйлс зэргийг хэрэгжүүлдэг нь түүнийг нийгмийн өөрчлөлтийн чухал хэсэгт хамааруулдаг байна. Гэхдээ бүтэц болгон үүргээ гүйцэтгэх явцдаа сэрэмжлэх арга хэмжээ авах ёстой бөгөөд энэ нь нийгмийг аюулаас сэргийлэх гэсэн оролдлого юм. Энэ үүргүүд нь нийгмийн бүх объектуудыг хамардаг. Төрийн зүгээс иргэд болон улс орондоо үйлчилж байгаа үйл ажиллагаа нь түүний бодлогын нэгээхэн чиглэл хэсэг нь болдог.³⁹

Хэрэв Тейлор ажилчинг яаж машин шиг ажиллуулах вэ гэдэг асуулт тавьсан бол, Вебер бүх байгууллагаараа машин шиг л ажиллах хэрэгтэй гэж хариулах байсан гэдэг хошигнол байдаг. Вебер ямар ч нөхцөлд боловсруулсан дүрэм, үйлдлийн явцын дэг журмуудыг ажилтан бүр заавал биелүүлэх үүрэгтэй бөгөөд энэ нь түүнийг хэрэгтэй юуг ч

³⁶Ц.Батболд. Төрийн удирдлагын шинэтгэл/Төрийн албан хаагчийн ширээний ном УБ., 2017 хт402 тал 39

³⁷Ц.Батболд. Төрийн удирдлагын шинэтгэл/Төрийн албан хаагчийн ширээний ном УБ., 2017 хт402 тал 28

³⁸ Ц.Батболд. Төрийн удирдлагын шинэтгэл/ Төрийн албанхаагчийн ширээний ном УБ., 2017 хт402 тал 26

³⁹ Ц.Батболд. Бюрократ онолын үндэс. УБ., 2013. Тод Магнат ХХК. хт 484. Тал 438

хийсэн бүх зохион байгуулалт машин шиг ажиллана гэж үзэхэд хүргэсэн. Бюрократ зохион байгуулалт ямар ч нөхцөлд боловсруулсан дүрэм, үйлдлийн явцын дэг журмуудыг ажилтан бүр дээр хийж боловсруулсан дүрмээр хангагдсан байдаг. Веберийн энэ зохион байгуулалтын концепцид бие хүн байхгүй. Үйл ажиллагааны процедур, дүрэм журмууд нь бүх үндсэн үйл ажиллагааны төрөл, ажилтануудын карьер, бодлого тодорхойлох болон удирдагчдын үйл ажиллагааг чиглүүлж байдаг.

Веберийн тооцсоноор зохион байгуулалтын бюрократ тогтолцоо нь тодорхой, эмх цэгцтэй, нягт нямбай, хурдан, урьдчилан хардаг болон тасралтгүй байдлыг хангах ёстой байдаг. Бюрократ нь янз бүрийн утгатай. Эхний тохиолдолд, энэ ойлголт нь хатуу боловсруулсан дүрэм журмаар процедурыг хэрэглэдэг шинж чанартай. Бусад тохиолдолд бюрократыг томоохон байгууллагын үйл ажиллагааны сөрөг үр дагавараар тодорхойлдог. Веберийн судалгаанд бюрократыг нийгмийн хамтын үйл ажиллагааны тухай рационал харилцаагаар төсөөлдөг.⁴⁰

Тухайн цаг үеийн олон улсын улс төр, эдийн засгийн харилцаа их гүрнүүдийн геополитикийн бодлого нь улс орнуудыг төрөө бэхжүүлэхэд илүү анхаарч, хувь хүмүүсийг төрийн машины эд эс, эрэг шураг болгодог нийгмийн тогтолцоо өмнөх үеэс илүү хөгжих болсон. Төрийн оролцоог нэмэгдүүлж, төр төвтэй нийгмийн хөгжлийг дэмжихэд дараах дөрвөн үндсэн хүчин зүйлс гол нөлөөлөл үзүүлсэн байна. Үүнд:

1. Дэлхийн I дайны дараах олон улсын улс төрийн тавцан дахь улс орнуудын дайсагнасан харилцааны улмаас үүссэн глобальчлалыг хязгаарлах үйл явц нь 1930-аад оны чөлөөт зах зээл дэх эдийн засгийн хямралыг үүсгэжээ. Хямралаас гарах асуудалд тоног төхөөрөмж, техникийн шинэчлэлээс илүүтэй төрийн зохицуулалт, түүнийг зохион байгуулах бюрократ аппаратуудыг бэхжүүлснээр шийдвэрлэжээ.

2. Хямралыг давахад төрийн зохицуулалттай зах зээлийг удирдлага болгосон неолиберализм болон национал-социализм, коммунизмын үзэл сурталд тулгуурласан тоталитаризмын баруун зүүний урсгал нь төрийн оролцоог нэмэгдүүлсэнээр хямралыг даван туулах үндэслэл болсон ажээ.

3. Төр нь тухайн цаг үеийн олон улсын харилцаанд өрсөлдөх чадвараа нэмэгдүүлэх болон батлан хамгаалах үүднээс зохицуулалтыг эрс нэмэгдүүлэхэд хүрсэн. Эс тэгвэл тусгаар тогтнолоо алдах буюу аль нэгэн хүчирхэг төр улсын дагуул улс болох хувь заяа тулгарч байсан билээ. Энд тухайн үеийн геополитикийн ач холбогдол багатай болон олон улсын сонирхлын тэнцвэрийг хадгалж байсан улс орнуудыг оруулан тооцох шаардлагагүй билээ.

⁴⁰ Ц.Батболд. Бюрократ онолын үндэс. УБ., 2013. Тод Магнат ХХК. хт 484. Тал 210

4. Төр нь дэлхийн II дайны үед нийгмийн эдийн засаг, соёл, социал, оюун санааны бүхий л амьдралыг албадан зохицуулах болсон бөгөөд тайван цагт ч сэргээн босгох болон хүйтэн дайны улмаас улс орны хүчирхэг байдлыг хадгалах үүднээс төрийн оролцоо улам нэмэгдэж иржээ.⁴¹

Хүйтэн дайн, хоёр системийн цэрэг, улс төр, эдийн засгийн үзэл сурталжсан тэмцэл, идэвхтэй дүр үзүүлэгч бюрократуудын зүтгэлээр төрийн зохицуулалт, түүний удирдлагын төвлөрөлтийг дээд цэгт нь хүргэж, нийгмийн хөгжил, хүний эрх, эрх чөлөөг хязгаарлах болсон байна. Нөгөө талаар төрийн зохицуулалт нэмэгдэж, бюрократ аппаратын хүрээ тэлсэн нь төр улсуудын үйлдвэржүүлэлтийг эрчимжүүлэх, төдийгүй олон улсын тавцанд өрсөлдөх чадварыг нь нэмэгдүүлэх гол хэрэгсэл болсон байна. Энэ талаар Вернер Абельсхаузер “төр бол жолоодох хүчин бөгөөд Орос улс үүнийг ашиглаж, барууны эдийн засаг, аж үйлдвэрийн хөгжлийн төвшинд хүрэхийг оролдсон юм” гэжээ.⁴²

Дэлхийн хоёрдугаар дайн дууссаны дараах эхний 30 жилийн хугацаанд эрдэмтэд зарим улс орнуудын ойролцоо өөрсдийн шинжилгээний төвөө байгуулсан. Плуралист эрдэмтэд улс төрийн тоглогчдыг ялангуяа, сонгогдсон албан тушаалтны гаргасан хууль эрх зүйн шийдвэрийг сонирхож байв. Ихэвчлэн тэд "засгийн газар"-ийг АНУ-ын засгийн газрын үйл ажиллагаатай ижил төстэй, мөн улс төрийн намууд бусад бүлгээс илүү улс төрийн нөлөө үзүүлж байгааг дахин анхаарсан нь Дэвид Трумен (1951), Роберт Даль (1961) нар юм. Харин марксист эрдэмтэд 1960-аад оноос эхлэн олон ургальч үзэл нь улс төрийн үйл явцыг хамрахыг эсэргүүцэн бөгөөд “төрийн төвлөрөл”-ийг тодорхой этатист хандлагаар тайлбарлаж эхэлжээ. Гэхдээ энэ нь ерөнхийдөө явцгүй, шинжлэх ухаанч бус нэг үзэл суртлын туйлшралыг хамгаалах гэсэн арга байсан бөгөөд үр дүнд нь социалист систем нурсанаар тайлбарлагдана.

Эрх мэдэл төвлөрөх тусам нийгмийн амьдралд төрийн оролцоо ихсэж бүгдийг зохицуулах гэж оролддог. Төрийн зохицуулалт нь хорих, цагдах, хянах, торгох, шийтгэх гэсэн захиргааны аргаар хэрэгждэг бөгөөд хуулийн нэрийг барин иргэдийн эрхийг зөрчин хүчирхийлдэг. Ингэж төрд эрх мэдэл төвлөрөх тусам ард түмэн өөрийнхөө амьдралыг өөрөө зохицуулах, өөрийнхөө төлөө хариуцлага үүрэх чадвараа алдаж эхэлдэг.⁴³

XX зууны 70-аас 80-аад онуудад барууны орнуудад явагдаж байсан системийн хямрал, түүнээс гарсан онолын гэгээрэл нь бүхэлдээ ардчиллын тухай маргаан хэлцлийн хүрээнд болж байсан ажээ. Бюрократ системийн хямрал нь ардчиллын хямрал болж гүнзгийрсэн

⁴¹ Ц.Батболд. Бюрократ онолын үндэс. УБ., 2013. Тод Магнат ХХК. хт 484. Тал 199

⁴² Ц.Батболд. Бюрократ онолын үндэс. УБ., 2013. Тод Магнат ХХК. хт 484. Тал 195

⁴³ Ч.Сосормаа. Төрийн захиргаанаас нийтийн захиргаа руу: Шинэтгэлийн таван хөшүүрэг. УБ., 2008. Бит Пресс ХХК. хт 225 тал 13

байв. Төр төвтэй нийгэм, түүний төрийн хэт зохицуулалтын үндсийг шүүмжилсэн У.Нисканений “Бюрократын эдийн засгийн онол”, Жордан Туллох, Жеймс Буханин нарын “Нийтийн сонголт”-ын онол зэрэг олон бүтээлүүд гарсан нь төр төвтэй нийгэмд томоохон өөрчлөлт гарахад нөлөөлсөн. Энэ өөрчлөлт нь төрийн үүрэг, оролцоог дахин авч үзэж шүүмжлэлтэй хандаж, түүнийг цомхон, чадварлаг, нийгэмдээ үйлчилдэг болгоход чиглэгдсэн. Энэ шинэтгэл нь нийгэм, эдийн засаг, соёл, оюун санааны өөр өөр нөхцөл бүхий улс орнуудад бараг нэгэн зэрэг өөр өөрийн онцлогоор хийгдэж эхэлсэн.

Мишель Крозье өнөөдрийн ардчилал ба өнгөрсөн үеэс өвлөн авсан улс төрийн институтуудын хямралыг голчлон тэмдэглэсэн. Түүнийхээр орчин үеийн хямрал гэдэг бол юуны өмнө нийгмийн удирдлагын хуучирсан уламжлалт загваруудын хямрал юм. Илүү тодорхой байдлаараа энэ хямрал нь иргэний дэг журмын дезинтеграци, нийгмийн сахилга батын уналт, лидерүүд өсөн гарч ирэх болон иргэдийн улс төрөөс хөндийрөх үйл явц хүчтэй болох байдлаар илэрхийлэгдэж байдаг⁴⁴ гэж үзсэн. “Тоглоомын нөхцөл” өөрчлөгдсөн нөхцөлд орчин үеийн нийгмийн хяналтын хэрэгсэл тохирохгүй байгаа явдал Крозьегийнхээр хямралын гол шалтгаан болж байдаг байна. Тэрээр “...орчин үеийн хямрал бол нийгмийн хяналтын хэрэгслийг хэсэгчилэн нураах (дезинтеграция) явдал юм”⁴⁵ гэж үзсэн байна.

Орчин үеийн нийгэмд оршин тогтнох гурван төрлийн гол аюул байдаг гэж Крозье үзжээ.

Нэгдүгээрх нь - “Контекстуаль аюул” (Тухайлсан үгийн дуудлага) Энэ нь орчин үеийн нийгмийн оршиж буй орчноос үүдэлтэй бөгөөд ардчилсан дэг журмын үйл ажиллагааны уламжлалуудын нэг юм. Ийм аюулд дайнд ялагдсаны дараах бодит үр дагаварын үр дүнд улс төрийн гадаад байдал хүндэрсэн тохиолдол орно. Бараг бүх улс төрийн дэглэмүүд тэдгээрт нийтлэг дутагдлууд оршиж байдаг ч гэсэн “улс төрийн энерцийн хууль”-ийн дагуу үйл ажиллагаагаа явуулж байдаг бөгөөд дайнд ялагдсаны дараа бараг бүх газарт засаглалын өөрчлөлтүүд явагдаж байдаг аж. Түүний эдгээр эрэгцүүлэх дүгнэлтүүд нь 1945 оны дараах улс төрийн амьдралд ажиглалт хийсний үндсэн дээр хийгдсэн ч гэсэн хүйтэн дайн дууссаны дараах посткоммунист орнуудын өнөөдрийн байдалтай нилээд төстэй юм. “Контекстуаль аюул”-ын ноцтой байдал болон үүсэл нь олон оронд өөр өөр хувилбартайгаар явагдаж байдаг бөгөөд тэдгээр орнуудын нутаг дэвсгэрийн болон соёлын хөгжлийн төвшинг илэрхийлж байдаг. Зарим тохиолдолд улс гүрний амьдралын үндсэн сонирхлыг тасалдуулахад хүргэдэг аюултай ажээ.

⁴⁴ Crozier M., Huntington S., Watanuki J. The Crisis of Democracy. N. 1. 1975.

⁴⁵ Crozier M. On ne change pas la société par décret. P. 16.

Хоёрдугаарх нь зүй тогтлын аюул. Энэ нь улс орны хөгжил дэх нийгмийн бүтцийн болон нийгмийн хандлагын зүгээс гарах аюул хамаарна. Энэ нь нийгмийн дотоод дахь угсаатны зүйн болон тивийн туйлшралын тухай асуудал юм. Түүхэн эрин үеийн суурийн эсрэг хүчинд (дэглэмийн оршин тогтнолд аюултай) нийгмийн янз бүрийн хүчин зүйл байж болох юм. Хэзээ ч юм үүнд язгууртнууд, цэргийнхний давхарга, дунд анги, дараагаар нь ажилчин анги орж байв. Өнөөдөр ийм маягийн аюулын эх үүсвэрийг судлаач радикал үзэлтэй сэхээтнүүдийн дундаас олж харж байсан аж. Эдгээр радикал сэхээтнүүд ардчилсан нийгмийн дутагдалтай талууд болох монополичлол, коррупци, оюун санааны ядуурал зэргийг устгахын тулд удирдлага болон дэглэмийг үндсээр нь өөрчлөх хэрэгтэй гэж үздэг байна.

Гурав дахь аюул нь Крозьегийн үзсэнээр засаглалын системийн дотоодод оршиж байдаг нилээд аюултай чухал зүйл байдаг. Энд гол дутагдал нь дэлхийн улс орнуудын нийгмийн системд шаардлагатай өөрөө өөрийгөө хянах системийн хөгжил хангалтгүй байдаг явдал юм. Орчин үеийн нийгмийн гол асуудал бол тэдгээрийн хэлбэрэлтгүй тогтмол амжилттай шинэчлэлтийн асуудлууд юм. Үүний цаана орчин үеийн засаглалын системийн ирээдүйн хувьд пессимизмийн шинжтэй үзэгдэл нуугдаж байдаг. Сүүлчийн аюулын онцлог бол эдгээр нь цаг хугацааны хувьд тогтмол, бүх цаг үед бүхий л ард түмнүүдэд түгээмэл байдаг ажээ.

“Контекстуаль аюул” нь янз бүрийн цаг үе, нийгмүүдэд өөр өөр шинж чанар, хэлбэртэйгээр илэрдэг бол нийгмийн бүтцийн аюулын хүч нь түгшүүртэй байдал болон цаг хугацаа орон зайн нөлөөлөлтэй байдаг. Системийн дотоод аюул бүгдэд хаана ч үргэлж адилхан аюултай байдаг ажээ. Гадны аюул, гадаад улс төрийн зөрчилдөөнийг улс төрийн гадаад хүчний байршлын арга ухааныг ашиглан тоглоомын нарийн түвэгтэй үйл явцаар дамжуулан зөөлрүүлж болдог. Тэдгээр нь маш олон агентуудаас бүрдэж байдаг учраас “өсгөх тоглоом”-ын маш олон хувилбаруудаас бүрдэж байдаг байна.

Крозьегийн үзэл бодлоор бол засаглалын хямралын энэхүү гаж үзэгдлийг гол гурван хүчин зүйлүүд тайлбарлаж чадах юм. Эдгээрийн нэгд, шинжлэх ухаан техникийн дэвшлийн гайхамшигт хэмжээлшгүй ихээр итгэж байсан явдал бөгөөд тэдгээр нь бүх хүнд тэгш хүртээлтэй зүйл гэж үзэж байсан. Хоёрт, нийгмийн шинэ нөхцөл байдалд уламжлалт ажилчин анги хөгжсөнтэй холбоотой сөрөг уур амьсгал юм. Үүнд нийгмийн сөрөг талуудын хооронд үр ашигтай хэлцлийн нөхцөл байдаггүй бөгөөд энэ нь бараг бүх оронд сунжирсан маягийн үр ашиггүй ажилчдын оролцоог үгүйсгэсэн бюрократ журам юм. Үүний тод жишээ бол Латин Америкийн орнуудад хөдөлмөрчдийн шаардлагыг радикальчлах, гэрээ хэлцлийн процесс бүрэн үгүйлэгдсэн байдаг явдал юм. Гуравт, нийгмийн түгшүүртэй байдлын өсөлтийн нилээд ул суурьтай шалтгаан нь эдийн засгийн

өсөлтийн хурдасгалын үр дагавар болж байдаг. Энэ нь хуучин үйлдвэрлэлийн салбаруудыг халж, шинэ салбаруудыг үүсгэж улмаар хүмүүст газар зүйн болон мэргэжлийн хувьд эмх цэгцтэй байх өндөр шаардлагыг тавьж байдаг. Энэ нь өөрөө эргээд хүчтэй сэтгэл санааны түгшүүртэй байдлыг үүсгэж байна гэж үзжээ.⁴⁶

Крозьегийн бодлоор зүүнийхэн засаглалын асуудлуудыг төрийн капиталист, социалист төрлүүдээс хамаарахгүйгээр түүнд сонгодог зүйл байдаг гэдгийг тойрон гардаг. Тэд энэ асуудал нь юуны өмнө бидэнд өөрт байдаг гэдгийг ойлгож чаддаггүй юм гэжээ.⁴⁷

Бусад эрдэмтэд илүү төвлөрсөн макро социологийн байдлаар төрийн оролцогч талууд болон төрийн бүтэц байгууламжийг шийдвэрлэх нь илүү чухал ач холбогдолтой гэж үзсэн байж магадгүй юм. Харьцуулсан социологи болон улс төрийн шинжлэх ухааны нэрт эрдэмтэд, тухайлбал Рейнхард Бэндикс, Барингтон Мур, Сэмуэл Хантингтон, Сеймоур Мартин Липсет, Стейн Роккан, Хуан Линз, Шуэйл Айсэнстант, болон Чарльз Тилли нар төрийн үйл явцад илүү анхаарал хандуулж, судалгаа шинжилгээ явуулах ёстой гэж үзэж байсан.

Толкатт Парсонс, Липсет болон Роккан (1968) нар анхлан нийгмийн тогтолцооны үзэл баримтлалыг бий болгосон. Сеймоур Липсет улс төрийн намуудын тогтолцооны урт хугацааны зөрүүг ойлгохын тулд "үндэстэнийг бүтээгчдэд" тулгарч буй нөхцөл байдал, тухайлбал хямрал болон тэдний хийсэн сонголтууд дээр анхаарал хандуулах хэрэгтэй юм⁴⁸ гэж үзсэн. АНУ хэмээх шинэ үндэстэнийг бүтээгчдийн хувьд тэднийг "төслийг бүтээгчид" гэж үзэж болно. Учир нь тэдний төслүүд соёлынхоос илүү институц байж болох юм. С.Хантингтон "улс төрийн шинэчлэл"-ийн хэлбэрийг шинж чанар, төрийн байгууллагын хөгжилд чиглэсэн байдлаар нь авч өөрчилсөн.⁴⁹ Ч.Тилли өмнөх ойлголтоос огт өөрөөр төрийг бүтээхээс илүү улс төрийн шинэчлэл, эсвэл үндэстэнийг бий болгох нь тодорхой асуудлыг шийдвэрлэнэ⁵⁰ гэж үзсэн.

Төрийн зохицуулалт давамгайлсан төр төвтэй үзэл баримтлал нь постмодернизмын өөрчлөгдөж буй нийгэмд экологийн, хүмүүнлэгийн, хүний эрхийн гэх мэт нэмэгдэж буй олон асуудлуудад удирдлагын чадвараа алдаж хүнд сурталжсан, хөшүүн хойрго, рационал бус, үрэлгэн хэмээн шүүмжлэгдэх болсоноор түүний оролцоог хязгаарлах, төвлөрлийг

⁴⁶Спиридонова В.И. Бюрократия и реформа (анализконцепции М. Крозье). – М.: ИФРАН, 1997.

⁴⁷ Ц.Батболд. Бюрократ онолын үндэс. УБ., 2013. Тод Магнат ХХК. хт 484. Тал 407

⁴⁸ Seymour M.Lipset. Political Man: The Social Bases of Politics. Anchor Books, Garden City, New York. 477pp, 1960, ISBN 0-8018-2522-9.

⁴⁹ Samuel P. Huntington. (1968)Political Order in Changing Societies.

⁵⁰ Charles Tilly. (1975) The Formation of National States in Western Europe (ed.)

сааруулах хэлбэрээр бүтэц зохион байгуулалт, үүрэг, үйл ажиллагааны хандлагыг шинэчлэн өөрчлөх шаардлага тулгарсан ажээ.

Төр төвтэй онолоос нийтийн ашиг сонирхлыг шинээр тодорхойлохуй өөд

Нийгмийн ухааны голлох онол судалгааны асуудалд олон жилийн өмнөөс төрийн талаар ховорхон дурддаг байсан бөгөөд магадгүй үүнийг онцлон улс төр судлалд олон нийтийн бодлого боловсруулах нь тулгамдсан асуудал болсон нь үнэн билээ. Чухал асуудлыг үл харгалзан улс төр, эдийн засаг, засгийн газрын үйл ажиллагааг тайлбарласан нийгэм төвтэй аргуудыг 1950-1960 оны турш АНУ-д плюралист болон бүтэц-функционалист асуудлууд улс төр, нийгэм судлалд ноёлож байв. Энэ асуудалд үндсэн хуулийн зарчмуудыг тодорхойлох судалгаанууд нь албан ёсны хуурай бөгөөд эртний үзлийн концепци дээр төрийг анхаарч байсан. Өөр нэг чиглэл нь шинжлэх ухааны ерөнхийлсөн судалгаатай илүү нийцдэг.⁸ “Засгийн газар”-ыг голчлон эдийн засгийн ашиг сонирхлын бүлэглэл, эсвэл нэг нэгэнтэйгээ холбогдож улс төрийн шийдвэр гаргадаг нийгмийн норматив хөдөлгөөний хүрээнд авч үздэг. Эдгээр шийдвэр нь бүлэглэлийн үр өгөөжийг хуваарилалтаар ойлгогддог. Нийгмийн “оруулга” болон засгийн газрын хуваарилалт нийгмийн “гаргалгаа” дээр төвлөрсөн. Засгийн газар өөрийгөө тусдаа үйлдэгчээр нухацтай авч үздэггүй бөгөөд харьцуулсан судалгаагаар засгийн газрын янз бүрийн байгууллагуудын үйл ажиллагаа илүү бага ач холбогдолтой нь харагджээ. Засгийн газрын хуваарилалт нийгмийн “оролтууд” болон “гаралтууд” дээр төвлөрсөн.

Оюун ухааны амьдралд голчлон тохиолддог плюралист болон бүтцийн ажиллагааг хөгжүүлсэн парадигм нь үзэгдлийн шинэ шинэ асуудалд чиглэх шаардлагатай болж, зарчмын хувьд өмнөхөөсөө онцлон авч үзэхээргүй болсон. Плюралист үзэлтэнүүд олон нийтийн тухайн бодлогын шийдвэрт тодорхойлогчоор төвлөрөхөд тэд голдуу засгийн газрын удирдагч нар нийгмийн бүлэглэл сонгогч нарын шаардлагаас илүү бүтээлч санаачлагатай байгааг олж тогтоосон буюу засгийн газрын агентлагууд тухайн бодлогын шийдвэр гаргахад хамгийн голлох оролцогчид байжээ. Плюралистуудын онолын өмч дотор эдгээр нь байсан ч ийм чиг баримжааг бүрдүүлэх арга хязгаарлагдмал юм. Нью Хэйвний сонгодог плюралист улс төрчдийн судалгаанд хөдөөгийн шинэчлэлд хувь хүний идэвх санаачлага хүчтэйг хотын дарга Ричард Ли-гээр баримтжуулсан байдаг бөгөөд улмаар төр төвтэй үзэл санааг бүхэлд нь авч үзсэн дүн шинжилгээ нь ул суурьгүй байсан төдийгүй холбооны санг шинэ хэрэгцээнд ашиглах үүднээс үүнийг янз бүрийн хотын дарга нар хийж байсан аж. Улс төр, бюрократын чиглэлээрх ажлууд тухайлбал, Грахам Алисоны “шийдвэрийн амин сүнс”, Мортон Халперины бюрократ улс төр болон гадаад

бодлого зэрэгт засгийн газрын агентлагууд хувь хүний төлөө үйлчилдэг төдийгүй сонгодог плюрализмын хувьд энэ нь нийгмийн ашиг сонирхлын бүлэглэлүүдийн өрсөлдөөний жинхэнэ жишиг байх байсан. АНУ-ын төрийн бүтэц үйл ажиллагааны шинжилгээний хандлага болон төрийн зорилгод хүрэх үзэл санаанд төр гэдэг ойлголт бүхэлдээ алга болсон.

Плюрализм шиг илүү өргөн хүрээнд биш ч гэлээ бүтэц функционалист чиглэлийн оюутнууд өөрсдийн Баруун Европын түүхэн онолуудыг харьцуулсан улс төрийн хөгжилд хэрэглэхээр дэвшүүлсэн бөгөөд тэд түүхэн хэлбэр давтамж, мөн анхны дэвшүүлсэн онол таамаглалууд хоорондоо тааруухан таарч байгааг олж илрүүлсэн байдаг. “Улс төрийн хөгжил” (өөрөө илэрхий хувьсалын онол) нь нийгэм эдийн засгийн өөрчлөлт ерөнхий уламжлалт логикоос илүү төрийг бүрэлдүүлэн бий болгох олон улсын, дотоодын бодит оролдлого хийх замаар төгсдөг. Үүнтэй холбоотой ихэнх судалгаа нь 1954-1972 оны хооронд хийгдэж харьцуулсан улс төр, нийгмийн шинжлэх ухааны судалгаа шинжилгээр зөвлөлгөө өгөх комиссын санхүүжилт дэмжлэг түүхэн чиг хандлагатай байсан. Төрийн тухай болон муж, засаг захиргааны талаарх үзэл санааны чиг баримжааг энд нэгтгэн дүгнэхэд, олон талаараа түүхэн харьцууллын үндэслэл нь бодит хэргүүдийг судалсан судалгааны комиссын баримталсан гол онолууд харилцан эсэргүүцэлтэй тулгарах нь улам өсөж байв.

Ялангуяа дөнгөж бий болсон сургуулиудад шинэ санаа, чиг баримжаа нь уламжлалт бус түүхэн үндэс гарвал руу түлхэж байв. 1960-аад оны дундаас “Неомарксист” онолыг нухацтай авч үзэн “капиталист төр”-ийн талаарх цуврал амьд маргааныг эхлүүлэх болсон. Одоогоор энэ нь феодализмаас капитализм руу шилжих шилжилтэд улсын үүрэг ролыг өргөн хүрээтэйгээр авч үзэн онолын хувьд салаалан хөгжсөн. Дэлхийн капиталист эдийн засагт төрийн нийгэм эдийн засгийн оролцоо дэвшилтэт үйлдвэрлэлийн капиталист ардчилал, хараат улсын үүрэг рольтой хамт тусгасан. Түүнээс гадна неомарксистууд капиталист төрийн хэрэгжүүлсэн нийгэм эдийн засгийн үүргийн талаар хоёрдмол ойлголттойгоор маргадаг. Зарим нь үүнийг сонгодог дүрэм журмын зэмсэгээр хардаг бол бусад бараа бүтээгдэхүүний талаарх объектив баталгаа өгөгч, эдийн засгийн хуримтлал үүсгэгчээр, өөр бусад нь улс төрийн ангиудын тэмцлийн талбар байдлаар хардаг.

Эдгээр Нео-Марксист маргаанаас үүсэх гол үнэ цэнэтэй онолын асуудал нь харьцуулсан түүхэн судалгаа дахь тодорхой судалж болох асуудал бэрхшээл таамаглалыг авч хэлэлцэх явдал юм. Гэхдээ онолын түвшинд үндсэндээ төрийн талаар бичсэн бүх неомарксист зохиолчид нийгэм төвтэй таамаглалыг гүнзгийрүүлэн үзэж, төр нь бараа бүтээгдэхүүн, үйлчилгээий хэлбэрийг хадгалж, үржүүлэх төдийгүй ангиудын хоорондын тэмцлийн үүрэг ролийг уламжлуулан бүрдүүлэх тал дээр өөрсөддөө эргэлзээ байгаагаа

хүлээн зөвшөөрөөгүй. Автономит улс байж болох олон дүрс хэлбэрүүд тогтсон хуулиар засагладаг цаашлаад нео марксист онолчид бүх улсын бараа бүтээгдхүүний хэлбэр% капитал хуримтлал бий олгох шат, дэлхийн капиталист системийн байр суурийн онцлог үүрэг ролыг ерөнхийлөн авч хийсвэр аргаар хандсан. Энэ нь улсын бүрэлдхүүн бүтэц нийгэмд даяар явуулж байгаа үйл ажиллагаа дахь төрөл бүрийн жин нөлөөг үнэлэхэд хүндрэл учруулсан ба улмаар харьцуулсан судлагаанд зориулсан Нео Марксист схемийн зарим ашигтай талыг хассан.

Одоо хүртэл дэлхийн II дайнаас хойш Америкийн нийгмийн шинжлэх ухаанд энэ талаар загварыг авч үздэг ч Плюралист бүтэцийн функционалист нарын улсын тухай ярих нь хэвээр л байна. Нухацтай сэтгэлэгээтэй нео Марксист хүртэл улсуудын жинхэнэ автономит засгалал байгааг баталгаажуулахад бэлэн бус бөгөөд орчин үеийн нийгмийн шинжлэх ухаанд гарсан чиг хандлагын талаар дуугардаг. Эдгээр шинжлэх ухаанууд нь 18-19 зуунд Баруун европд үйлдвэр ардчилсан хувьсгалаас дангаараа үүсэлтэй юм. Тэдний үндсэн онолчид нийгмийн сайн сайхны төлөө үеэ өнгөрөөсөн монархи аристократ улсуудын талаар бус харин нийгмийн шинжлэх ухаанд зах зээл, үйлдвэрлэлийн хөдөлмөрийн хувиарлалт, ангиудын харилцаа зэргийг ойлгогдохуйцаар тусган авч байв. Үүнийг бий болгосон онолчид Карл Маркс, Хербэрт Спенсер нарыг улс төрийн хувьд эсэргүүцэн үйлдвэрлэлийн капитализм бол цэргийн дэглэм, улсуудын нутаг дэвсгэрийн тэмцэл дээр тулгуурласан гэдэг дээр санал нийлж байсан. Эдгээр хоёр онолчдын хувьд 19-р зууны Английн нийгэм эдийн засгийн хөгжилийг дэлхийн бүх улс оронд бүхлээр нь зөгнөсөн явдал байжээ.

Дэлхийн түүх цааш үргэлжлэн дэлхийн цуст дайнууд колоны төлөөх тэмцэл, улс бүрдүүлэх хувсгалууд, үндэстэнүүдийн колоны эсрэг хөдөлгөөн 19-р зууны Дэлхийн II дайны дараа Нэгдсэн Британиас эзгэнэлээс нэгдсэн Америкын эзэгнэл болж шилжих үйл явц өрнөсөн ба Барууны нийгэм судлаачид сүр хүчтэй, автономит зохион байгууллалттай үйлдэгчээс улс орон төвлөрч бүрэлдэхийг салгаж үүн дээр анхаарч байв. Энэ нь улс төрийн авторитаризм болон тоталитаризм ийн үзэгдлийг тоохгүй гэсэн үг биш. Онолын талбар нь эдийн засгийн хоцрогдоль барууны бус уламжлалт үнэ цэнийг эсэргүүцсэн явдалыг эдийн засгийн нэр томёогоор томьёолж тайлбарлахыг илүүд үзэх болсон. Капиталист чөлөөт Британ мөн АНУ улсууд “Нийгмийг удирдах” нь маргаангүй байсан ба Барууны нийгмийн шинжлэх ухаан онолын голлох загваруудад улс төвтэй тайлбар буурч байгааг олж үзэж болно. Эдгээр загваруудын хувьд түүний орчин үеийн болгох үр дагавар чиглэлийн ойлгох дээр анхаарч байв. хамгий орчин улс Британ, АНУ-д эдийн засгийн өөрчлөлт аяндаа дэвшилттэй явагдаж, засгийн гасзрын хууль тогтоох байгууллагын шийдвэрүүд улс төрийн үндсэн эд зүйлс мэт харагддаг.

Дэлхийн II дайны дараах төрөл бүрийн өөрчлөлт нь нийгмийг өөрчлөх нийгэм төвтэй үзэл улс төрийн ухаанд итгэх итгэл буурахад дэмжлэг үзүүлсэн. 1930-1950 онын Кейнсийн хувьсгалын сэргэлтээр макро эдийн засгийн үндэсний менежмент нь нийгмийн зарцуулалтын хэм хэмжээ болж цаашлаад дэвшилтэд үйлдвэрлэлийн капиталист ардчилалын нийтээр мөрдөх хэм хэмжээ болж цэцэглэсэн. Энд АНУ орж байв. Колоны эзэнт гүрнүүдийн задрал нь шинэ олон олон улс үүсэх нөхцлийг бүрдүүлсэн бөгөөд Барууны чөлөөт ардчилсан хэлбэрүүдийг өөрсдийн улс төрийн байгуулал сонголтондоо энгийнээр бий болгогүй удаан хугацаа болов. Эцэс сүүлд нь 1970-аад оны дундуур магад хамгийн чухлаар Британийн АНУ дэлхийд олон улсын эдийн засгийн эрчтэй тодорхой бус өрсөлдөөнд алдаагүйгээр шаргуу шахаж байсан. Энэ нь магадгүй гайхаад байх асуудал биш бөгөөд энэ нэгдэлд улсыг үйлдэгчидээр нийгмийг бүрэлдүүлж буй зохион байгуулалтай бүтэц гэдгээр ярих шинэ маягийн загварыг бий болгосон. Одоо нийгэм судлалын эрдэмтэд улс төвтэй тайлбарыг дан ганц тоталитари дэглэмтэй сүүлдэ үйлдвэржсэн улсуудаар зогсохгүй Британ АНУ өөрсдөө өгөхөд бэлэн болжээ. Үүнд нийцүүлэн сүүлийн үед Британ АНУ улс дахь олон улсын эдийн засгийн бодлого хөгжлийг тодорхой хэлбэр оруулах аргуудаас үүсэх маргаанд анхаарлаа хандуулж байна. Мөн хэрхэн Британ АНУ улсууд үндэсний үйлдвэрлэлийн дахин бий болох өнөөгийн хичээл чармайлтыг хязгаарлах болон чөлөөлөх тухай тунгаан бодох зэрэгт төвлөрч. Цөөн хэдэн үгэнд хэлбэл талаарх энэ маргаанаас болж олон нийтийн том салбарууд бүх капиталист ардчилалд улс төрийн төв шатанд болж байна. Британ АНУ аас болж тодорхой бус, өрсөлдөөнт, тусгаар тогтносон дэлхийд тодорхой улс шиг илүү харагдах ба ийм олон нэгж, завгарын өөрчлөлт нийгмийн макра ухаанд хэрэгжих хандлагай ба энэ өөрчлөлт нь эдийн засаг нийгмийн харилцаанд улс орны үүүргийн дахин авч үзэх нь орно.

Төр төвтэй үзэл баримтлалаас нийгэм төвтэй төрийг бүтээхэд шилжиж буй өөрчлөлт

Капиталист системийн 1970-аад оны хямрал, 1990-ээд оны социализмыг нураасан ардчиллын гуравдагч давалгааны үр дүнд дэлхий дахиныг хамарсан засаглалын болон захиргааны шинэтгэл явагдаж эхэлсэн аж. Энэ өөрчлөлт нь төрийн үүрэг, оролцоог дахин авч үзэж шүүмжлэлтэй хандаж, түүнийг цомхон, чадварлаг, хувь хүн, нийгэмд үйлчилдэг болгоход чиглэгдсэн. Энэ шинэтгэл нь нийгэм, эдийн засаг, соёл, оюун санааны өөр өөр нөхцөл бүхий улс орнуудад бараг нэгэн зэрэг өөр өөрийн онцлогоор хийгдэж эхэлсэн. Гэвч засаглалын болон захиргааны шинэтгэлийг хэрэгжүүлж буй орнуудын үйл ажиллагааны үр дүнг үнэлж дүгнэх боломж нөхцөл цаг хугацааны хувьд ч болоогүй байна. Энэ утгаараа аль нь сайн, аль нь мууг ч ялгаж таних төгс мэдлэг бүрэн бүрдээгүй байгаа ч

нэг асуудалд аль ч орнууд нийтлэг хариулт өгч байгаа билээ.⁵¹ Энэ бол төр төвтэй уламжлалт үзлээс хүн буюу нийгэм төвтэй “үйлчлэгч” төрийн тухай үзэл баримтлалд шилжиж буй явдал юм.

Хувь хүний хөгжилд тулгуурласан нийгмийн хөгжлийн концепци нь 1990-ээд оноос хүний хөгжлийг хангах объектын хөгжлийн стратегийн шинэ хандлагыг НҮБ-ээс боловсруулж хөгжлийг хэмжих, дэмжих, үнэлж дүгнэж цааш хөтлөх үндсэн арга мөн гэж хүлээн зөвшөөрсөн явдал юм. Эдүгээ энэ загвар нь НҮБ-ийн үзэл баримтлалаас олон улсын хөгжлийн стратеги болсон. Энэ хандлагын үндсэн зарчим нь хүмүүсийн сонголт хийх боломжийг нэмэгдүүлэх явдал юм. Энэ хүрээнд хүний хөгжлийн үндсэн гурван бүрэлдэхүүнийг авч үздэг. Эдгээр нь: Нэгд, эрүүл урт удаан амьдрах нөхцөлөөр хангах; Хоёрт, боловсролыг хүн бүрт шаардлагатай төвшинд олгох; Гуравт, амьжиргааны чадварыг нэмэгдүүлэх, орлогоос тэгш хүртэх боломжоор хангах; зэрэг юм. Хэрэв дээрх гурван сонголтыг хангаж чадвал дараах боломжууд нээгдэнэ. Үүнд: нэгд, нийгэм, улс төр, эдийн засгийн эрх чөлөө; Хоёрт, баялаг бүтээх чадвараа хөгжүүлэх боломж; Гуравт, бие даан ажиллах чадвараа хөгжүүлэх боломж; Дөрөвт, хүний эрхийн баталгаа хангагдах; явдал юм. Энэ ойлголтын хүрээнд ардчиллын чанар, засаглалын үнэлгээ, хүний эрх, хэвлэлийн эрх чөлөө, авлига, хүнд суртал зэрэг янз бүрийн индексүүд орчин үеийн өөрчлөлтийн хэмжүүр, үзүүлэлтүүд болон гарч ирсээр байна. Эдгээр ойлголт хандлагууд нь үйлдвэржсэн нийгмийн дараах түүхэн хөгжлийн үе шат буюу нийгэм (хүн) төвтэй төрийн тогтолцоо руу шилжих явдалтай холбоотой.

Энэ хандлагаар орчин үеийн улс төрийн социологийн судалгаа, шинжилгээний хүрээнд багагүй ажлууд хийгдсэн бөгөөд анхлан АНУ болон Баруун Европын судлаачид үндсэн суурийг нь тавьжээ. Тэдгээр улс төрийн социологичдын төрийн төвлөрөл ба цомхон мэдрэмжтэй төрийн тухай шинжилгээ нь 1970-аад оны сүүлчээс 1980-аад онд голдуу боловсрогдон, ихэвчлэн бусад үзэл баримтлалын бүтэц болон онолын нэмэлт өгөгдлүүдэд нөлөөлсөн байна. Судалгааны фокусын гол цэгт улс төрийн институц ба төрийн захиргааны шинэтгэл, иргэний нийгэм, иргэдийн улс төрийн оролцоо анхаарлыг хүчтэй татах болсон ажээ. Петр Еванс, Дитрих Рюшемер болон Скокпол (1985) зэрэг улс төрийн социологийн эрдэмтэд хамтран ажиллаж төрийг үгүйсгэсэн туйлшралын эсрэг төр, түүнтэй холбоотой салбаруудыг буцааж авчирсан.⁵² Үүний зэрэгцээ өөр бусад улс

⁵¹ Ц.Батболд. Бюрократ онолын үндэс. УБ., 2013. Тод Магнат ХХК. хт 484. Тал 413

⁵² Skocpol T, Evans P, Rueschemeyer D. Bringing the State Back In. New York and Cambridge: Cambridge University Press; 1985.

орнуудын олон эрдэмтэд онолын хувьд нухацтай анхаарал хандуулжээ. (see review in Ogum, 1988)

Скокпол 1985 онд энэ сэдвээр хэлэлцүүлэг өрнүүлж байсан бөгөөд энэ нь маш чухал анхаарал татсан “өөрийн ухамсарт төр” (self-conscious statist)-ийн тунхаг байсан юм. Тэрээр улс төрийн шинжилгээний төвд төрийг байрлуулахыг эрдэм шинжилгээний ажилтнуудад уриалжээ. Энэ хэтийн төлвийн онцлогийг харуулахын тулд Скокпол плюралистууд болон марксистуудыг шүүмжилсэн. Хэдийгээр төрийн уламжлал бүрийн тухай харьцангуй нарийн ойлголттой олон эрдэмтэд байсан ч, тэдгээрийн үзэл бодол нь улс төрийн зөрчилдөөний талбар болсон юм.

Плюралистуудын хандлага нь энэ хэсэгт төвийг сахисанаар иргэдийг оролцуулан өрсөлдсөн сонирхлын бүлгүүдээс нэгийг нь сонгох, сонгогдсон албан тушаалтан давуу талыг эзэмшинэ гэж үзсэн. Марксистууд үүнийг ангийн тэмцлийн нэг талбар бөгөөд капиталистуудын хувийн давуу тал асар их боловч төрийн үүрэг, үйл ажиллагааг үйлчилгээний төр хэлбэрээр дахин боловсруулах ёстой гэж үзсэн.

Төр төвтэй онолыг улс орнуудын улс төрд чухал ач холбогдолтой хүчин зүйл гэж үздэг хандлага ХХ зууны сүүлийн хориод жилд бүрэн өөрчлөгдсөн юм. Гэхдээ капитализмын хөгжлийн шатуудыг туулж, орчин үеийн үйлдвэржсэний дараах нийгмийг бий болгож чадаагүй улс орнуудад энэ онол төдийлөн ач холбогдлоо алдаагүй, нийгмийн хөгжлийн тодорхой үүргийг гүйцэтгэсээр байгаа билээ.

Abstract

The article reflects that some scientists theoretical view of state-centered theoretical risks. Theoretical approaches to define the public interest has been addressed by differences the state-centered theory. Finally, it mentioned that created from the state-centered views to shift the social centered state.

Ном зүй

1. Ц.Батболд. Бюрократ онолын үндэс. УБ., 2013. Тод Магнат ХХК.
2. Ц.Батболд. Төрийн удирдлагын шинэтгэл/Төрийн албан хаагчийн ширээний ном УБ., 2017
3. Ч.Сосормаа. Төрийн захиргаанаас нийтийн захиргаа руу: Шинэтгэлийн таван хөшүүрэг. УБ., 2008. Бит Пресс ХХК.
4. Спиридонова В.И. Бюрократия и реформа (анализконцепции М. Крозье). – М.: 1997.ИФРАН,
5. Crozier M., Huntington S., Watanuki J. The Crisis of Democracy. N. 1. 1975.

6. Charles Tilly. (1975) *The Formation of National States in Western Europe* (ed.)
7. Kate Nash. *Contemporary Political Sociology: Globalization, Politics, and Power*. Oxford., 2010. Blackwell Publishers Ltd.
8. Samuel P. Huntington. (1968)*Political Order in Changing Societies*.
9. Skocpol T, Evans P, Rueschemeyer D. *Bringing the State Back In*. New York and Cambridge: Cambridge University Press; 1985.
10. Seymour M.Lipset. *Political Man: The Social Bases of Politics*. Anchor Books, Garden City, New York. 477pp, 1960, ISBN 0-8018-2522-9.
11. Thomas Janoski, Robert R. Alford, Alexander M. Hicks, Mildred A. Schwartz. *The Handbook of Political Sociology: states, civil societies, and globalization*. Cambridge University Press 2005.